

ПРАВО НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ ЗАСУДЖЕНИХ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ШАЙ Роман - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0003-2788-6035>

УДК: 343.8

DOI 10.32782/NP.2022.3.16

У статті розглянуто проблемні питання щодо безпеки засуджених у місцях позбавлення волі, виділено причини та умови, які можуть порушити безпеку засуджених, а також розглянуті форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку.

Ключові слова: кримінально-виконавче законодавство, місця позбавлення волі, безпека, засуджені, право засуджених, адміністрація.

Постановка проблеми

Частина 1 ст. 10 КВК України визначає, що засуджені мають право на особисту безпеку. Це положення ґрунтується на принципах кримінально-виконавчого законодавства поваги до прав і свобод людини і взаємної відповідальності держави і засудженого. Держава, беручи на себе функцію примусу і покарання осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, зобов'язується здійснювати такий примус відповідально, безпечно і з повагою до прав особи. Йдеться про формат діяльності спеціально уповноважених органів держави, орієнтований на створення дійсно безпечних умов відбування покарання. Причому безпечність повинна бути багатовекторною. Вона повинна гарантувати безпеку засудженого як обмеженої в правах особи, безпеку персоналу органів і установ виконання покарань як осіб, що піддаються підвищеному ризику агресивних проявів

з боку окремих засуджених та ризику доволі суттєвої професійної деформації.

Отже, безпека засуджених – це один із принципових напрямів діяльності органів і установ виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень

Дослідження наукової літератури показало, що окремі аспекти реалізації прав засуджених розглядалися багатьма науковцями, а саме: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.Г. Богатирьов, Т.А. Денисова, О.Ю. Дрозд, А.П. Закалюк, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, О.Г. Колб, С.Ф. Константинов, М.А. Матuzов, О.В. Негодченко, В.І. Олефір, І.С. Яковець та ін.

Виклад основних положень

Право на особисту безпеку належить до фундаментальних прав людини та громадянина. У статті 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зміст діяльності держави, її органів і посадових осіб полягає в охороні й утвердженні зазначеної цінності. Відповідно до цього закріплене у ст. 10 КВК України право засуджених на особисту безпеку деякі науковці (А. Х. Степанюк, І. Я. Яковець) небезпідставно відносять до основних прав осіб, які відбувають кримінальні покарання [1, с.47].

Саме тому право на особисту безпеку є дуже важливим, оскільки, як слушно зауважує О. В. Лисодед, гарантування права на безпеку як стану захищеності життєво важливих інтересів особи від будь-якої зовнішньої загрози є досить актуальним для засуджених, які відбувають покарання, що пов'язані з реальним позбавленням або обмеженням волі особи, оскільки вони, знаходячись в умовах певної ізоляції від суспільства, не мають можливості самостійно використати всі засоби й механізми гарантування своєї безпеки, які дозволені законодавством [2, с. 107].

Вивчення практики виконання та відбування покарань в Україні свідчить, що здебільшого небезпека для засуджених має прихований характер і перетворюється на реальну небезпеку за наявності таких умов: а) небезпека реально існує; б) засуджений перебуває в зоні дії небезпеки; в) засуджений не має ефективних засобів захисту, не використовує їх, ці засоби є неефективними [3, с.6].

Дослідження безпеки засуджених у місцях позбавлення волі показують, що засуджені стають жертвами злочинних посягань як з боку інших засуджених, так і персоналу місць позбавлення волі. Причинами і умовами такого ганебного явища є: неготовність засудженого змінити спосіб свого життя; складнощі в засудженого в адаптації до умов відбування кримінального покарання у виправній колонії; втрата засудженим на певний час соціально корисних зв'язків та соціально важливих орієнтирів; конфлікт із засудженими, загроза чи факт приниження або згвалтування; взаємовідносини з персоналом (відчуття припинення і упередженого ставлення) тощо.

З цього приводу варто погодитися з вітчизняним ученим І. О. Колбом, який у власному дослідженні доводить, що зазначене спричинене тим, що досі ні на правовому, ні на практичному рівнях не створено реальних гарантій особистої безпеки засуджених під час відбування покарання [4, с. 77]. Чому так відбувається і яким же чином органи і установи виконання

покарань створюють безпечні умови для засуджених?

Тут слід сказати, що, зважаючи на стан вітчизняних кримінально-виконавчих правовідносин, це питання здається риторичним, оскільки існує велика різниця між тими деклараціями, які містить закон і фактичною реалізацією правових норм на практиці.

Закон (ч. 3 ст. 10 КВК України) так формулює положення щодо забезпечення права на особисту безпеку: адміністрація установи виконання покарань вживає заходів до переведення засудженого в безпечне місце, а також інших заходів до усунення небезпеки, вирішує питання про місце подальшого відбування ним покарання. Як видно, єдиним заходом забезпечення безпеки засудженого законодавець визначає можливість переведення засудженого в інше місце для відбування покарання. Інші заходи з усунення небезпеки не визначені. З одного боку, це дає певний простір адміністрації до дій із гарантування безпеки засудженого, а, з іншого, призводить до того, що адміністрація кримінально-виконавчих установ обмежується лише цим заходом, як таким, що безпосередньо визначений законом.

Практично всі заходи гарантування безпеки тим чи іншим чином пов'язані з окремим триманням відповідного засудженого або поміщення його в безпечне місце.

Стаття 102 КВК України однією з умов режиму позбавлення волі визначає забезпечення безпеки засуджених і персоналу колонії [5]. Отже, відповідний режим повинен бути орієнтований на створення безпечних умов відбування покарання. Саме режим повинен бути організованим таким чином, щоб умови відбування покарання стали безпечними. Вважаємо, що в такому підході є певний сенс. Він дозволить говорити про спеціальні заходи гарантування безпеки засудженого і загальні засоби.

До перших можна віднести:

– поміщення засудженого у безпечне місце;

- створення умов спеціальної ізоляції (окреме робоче місце, персональне спальне місце, визначення іншого відділення чи структурної дільниці для відбування покарання; переведення на ізольоване тримання);

- вирішення питання про переведення до іншої установи;

- проведення бесід із засудженими, які є учасниками конфлікту;

- підсилення охорони та нагляду за засудженими, які знаходяться в умовах спеціальних засобів забезпечення безпеки засудженого.

Що стосується загальних заходів безпеки, то серед них можуть бути названі всі заходи забезпечення режиму, профілактичні заходи, які здійснюються в колонії і майже всі умови режиму, сформульовані у ст. 102 КВК України.

Таким чином, ми повинні констатувати, що, виходячи зі змісту КВК України, режим у кримінально-виконавчих установах є основним загальним засобом гарантування безпеки засуджених. Поряд з ним кожна установа повинна мати арсенал спеціальних засобів забезпечення безпеки засудженого і відповідну матеріально-технічну базу для таких засобів.

Ключовим моментом права на особисту безпеку засуджених є питання про ініціювання використання спеціальних заходів особистої безпеки засудженого. Згідно зі ст. 10 КВК України ініціатива щодо застосування цих заходів може виходити від засудженого. Засуджений повинен мати можливість у будь-якій формі і в будь-який час звертатися до посадових осіб установи із заявами та зверненнями про гарантування спеціальних заходів забезпечення безпеки засудженого.

Варто також зазначити, що в кримінальному законодавстві є групи спеціальних норм, орієнтованих на регулювання питань безпеки осіб, що перебувають в установах виконання покарання. Наприклад, закріпивши в КК України кримінальну відповідальність за такі діяння, як «Захоплення заручників» (ст. 147 КК України), «Масові заворушення» (ст. 294 КК України), законодавець тим самим

сформулював правові основи не тільки для порядку та безпеки в установах виконання покарань, але й для безпеки самих засуджених.

Одночасно він встановив кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України), службову недбалість (ст. 367 КК України) та інші посадові злочини, чим законодавець гарантує безпеку засуджених від свавілля персоналу [6].

Отже, право засуджених на особисту безпеку та деякі елементи механізму його реалізації визначені у ст. 10 КВК, а правові гарантії – у законах України «Про попереднє ув'язнення» [7], «Про гарантування безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [8] та в підзаконних нормативно-правових актах ДКВС України. Проведений нами аналіз цих нормативно-правових актів дозволив нам виділити такі форми безпеки засуджених у місцях позбавлення волі, а саме:

- нормативно-правове гарантування безпеки засуджених у місцях несвободи (ст. 10 КВК України);

- своєчасне доведення до новоприбулих засуджених у виправну колонію про їхнє право на особисту безпеку;

- закріплення критеріїв особистої безпеки засуджених у правилах внутрішнього розпорядку дня;

- гарантом особистої безпеки засуджених у місцях несвободи має виступати адміністрація виправної колонії;

- у випадку виникнення особистої безпеки засудженого негайне переведення його в безпечне місце в межах колонії та застосування заходів усунення небезпеки;

- подальше вирішення питання про місце відбування засудженим покарання;

- проведення заходів безпеки відносно тих засуджених, які є учасниками кримінального провадження по справі вчиненого злочину в місцях несвободи.

Висновки

Узагальнюючи вищевикладене, робимо висновок, що гарантування безпеки засуджених має здійснюватися в межах кримінально-виконавчого законодавства України шляхом застосування організаційно-управлінських, матеріально-технічних, силових та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я й майна засуджених від протиправних посягань, створення належних умов відбування покарання та досягнення його мети.

Особиста безпека в місцях позбавлення волі – це гарантоване засудженому право Конституцією України, КВК України іншими нормативно-правовими актами на захищеність життя, здоров'я та інших життєво важливих і соціально значимих інтересів від завдання шкоди, а також запобігання небезпеці та загрозам, які виникають у засуджених під час відбування ними покарання.

На жаль, як показує практика виконання кримінальних покарань, гарантування особистої безпеки засуджених у місцях несвободи залишається однією з найбільш актуальних проблемних питань захисту прав і свобод засуджених під час відбування кримінального покарання.

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент. / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. К. : Юрінком Інтер, 2005. С. 47.
2. Лисодєд О. В. Забезпечення права засуджених на особисту безпеку. Державна політика у сфері захисту потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матеріали круглого столу, 25 квітня 2013 року. Х., 2013. С. 107-109.
3. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюл. К. : Держ. департамент України з питань виконання покарань, 2008. Кн. 2. С. 3–6.
4. Колб І. О. Форми та засоби забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку. Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ. 2012. № 2(81). С. 76–82.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України : науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець ; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Х. : Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

6. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

7. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

*Shai Roman
Ph.D. in Law*

*Professor of the Department
of Criminal law and procedure,
Psychology and Innovative Education of
the National University
Lviv Polytechnic University, Lviv*

THE RIGHT TO PERSONNEL SECURITY OF TSONVICTS: FEATURES OF IMPLEMENTATION

The article examines problematic issues regarding the safety of convicts in places of deprivation of liberty, highlights the reasons and conditions that may violate the safety of convicts, and also considers the forms of ensuring the convicts' right to personal safety.

The right to personal security is one of the basic rights guaranteed by the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, other acts of Ukrainian legislation and international legal acts.

Studying the problem of the safety of convicts in places of deprivation of liberty, it was established that it is an indicator of psychological tension in collectives of convicts, in the relationship between convicts and the staff of places of deprivation of liberty, etc. Therefore, one of the most important directions of state policy in the field of execution of punishments should be real provision by the staff of correctional colonies of the Min-

istry of Justice of Ukraine for the safety of convicts in institutions of execution of punishments.

Part 1 article 10 KEK of Ukraine stipulates that aliens have the right to personal security. This provision is based on the principles of the criminal-executive legislation of respect for human rights and freedoms and mutual responsibility of the victim and the victim. State, having the function of coercion and investigation of persons found guilty of committing a criminal offense, undertakes to carry out such coercion responsibly, safely and from time to time. The following is the format of the activities of specially autho-

rized mining authorities, aimed at creating effective safe conditions for mining. Therefore, security should be multi-faceted. The mother must ensure the safety of the alien as limited in the eye, the safety of the personnel of the organizations and institutions for the execution of excavations as an example, that are subject to an increased risk of coercive phenomena on the part of outsiders and the risk of quite significant professional deformation.

Key words: criminal enforcement legislation, places of deprivation of liberty, security, convicts, the right of convicts, administration.